
Витан Витанов / Vitan Vitanov

ВРЪЗКИТЕ НА ДРЯНОВСКИТЕ КРЕПОСТИ И МАНАСТИРИ С АСЕНЕВЦИ

Dryanovo Fortresses and Monasteries and the Asenevtsi Dynasty

Summary: Unique medieval monasteries and fortresses have been found around the area of Dranovo located on the rocky heights and plateaus of *Strinava* and *Boruna* right above the Dranovo monastery and the valley of the Dryanovska River, as well as the ancient roman trade center *Diskoduratera*.

A number of local toponyms, legends and tales reveal that these lands were once the estates of the Tarnovo tsars – the Asenevtsi brothers, who back in 1185 liberated Bulgaria from the Roman rule, laying the foundations of the Second Bulgarian Kingdom (12-14 century), making Veliko Tarnovo it's capital.

Local place names like *Tsareva livada*, *Tsar Asenik*, *Tsaryuvishteto*, *Tsar Kaloyanik*, *Kumanite*, etc., are still used around Dryanovo and the Dryanovo monastery. It was here that the Asenevtsi tsars erected monasteries to honour their saints - St. Petka and St. Michael the warrior, whose relics were once carried through the area. Only St. Michael the Archangel Monastery exists to this day.

The Dryanovo fortresses played a crucial role in the great victory of tsar Petar IV (1185–1197) and tsar Ivan Asen I (1190–1196) against Byzantine Emperor Isaac II Angelos at the Tryavna pass in 1190.

The medieval fortresses and monasteries around the area of Dranovo were an integral part of the fortified capital complex and cultural center of Tsarevgrad Tarnov.

Key words: Dryanovo monastery, Dryanovo Fortresses, Diskoduratera, Tsareva livada, Tsar Asenik, Tsaryuvishteto, Tsar Kaloyanik, Kumanite

Средновековните и антични крепости и крепостни съоръжения около Дряново и в Дряновския край, както и свързаните с тях манастири, черкви и параклиси, представляват интерес за исторически и археологически изследвания.

Направеното през миналия XX век от изследвачи като Рафаил Попов, Богдан Филов, Васил Миков, Васил Аврамов, Атанас Милчев, Богдан Султов и други специалисти е достойно за уважение. Събран е немалък материал и са разкрити значителни видими части на обектите¹. Център на тези проучвания през последните няколко десетилетия е бил Градският исторически музей – Дряново, особено с изградените експозиции в Дряновския манастир.

Дряновските крепостни съоръжения със своите строителни и архитектурни особености, макар някъде да са изградени върху антични обекти,

принадлежат към типичните за Второто българско царство (XII–XIV век) защитни, бойни, жилищни и култови съоръжения.

Строителните и теренни особености на крепостите разкриват близост и прилика с търновската укрепителна система, но и оригинален и уникален начин на изграждане и практическо ползване, свързан с неповторимите особености на скалните венци, наличието на пещери, подземни проходи и речни теснини.

От дряновските укрепления най-значителното, заемащо и централно място по територия и историческа функция, е крепостта Стринава, намираща се на едноименното високо плато с площ от 6 кв. км. Нейните части „Градът“ („Орлово гнездо“), „Куклата“ и „Момерин чукар“, заедно с крепостта „Боруна“ – от другата страна на Дряновска река, и Дряновският манастир – образуват един уникален укрепителен природен комплекс, какъвто няма другаде по света.²

Редица местни топоними, легенди и предания, както и пренесените през Дряново мощи на прочути български светци, и основаните на местата, където техните мощи са преспивали, манастири „Св Петка“ и „Св. Михаил Воин“ („Св. Архангел Михаил“), говорят за активното присъствие на царската фамилия на Асеновци в Дряновския край и за предположението, че тук са били феодалните им, а по-късно и царски владения, за което са останали и до днес названията *Царева ливада*, местностите *Цар Асеник*, *Царьовището*, *Цар Калояник* и др.³

Строежите на крепости в Дряновския край през Античността и Средновековието може да се смята за традиция, която се проявява и през Възраждането в работата на много прочути дряновски майстори и в делото на най-видния от тях – Кольо Фичето.

Защо този сравнително малък по територия регион е така богато осеян с крепости и духовни светилища? Отговорът на този въпрос се съдържа във факта, че тука се основават манастири и черкви в подножието на главната крепост Стринава, посветени на светците, най-почитани от Асеновата фамилия – Св. Петка-Параскева и св. Михаил Воин. Това показва, че тези места са тясно свързани с живота и съдбата на самите търновски владетели – цар Петър IV (1185–1197), Иван Асен I (1190–1196), Калоян (1197–1207), Иван Асен II (1218–1241) и др.⁴ Самите владетели са се погрижили и разпоредили за пренасянето на светите мощи и за преспиването им по тези места. Те са и господарите на дряновските крепости през периода XII–XIV век.

Местни краеведи, историци и културни дейци са записали и запазили предания на населението за царската фамилия на Асеновци. Ето какво пише Мойсей Мойсеев от с. Царева ливада: „Една легенда твърди, че Асеновци произхождат от рода на Гаврила, син на цар Самуил, а друга, съхранена в паметта на хора от Царева ливада, сочи, че братята Асеновци са родени от майка куманка, дъщеря на кумански вожд, обитаващ днешното село Кумани, намиращо се на 3 км южно от Царева ливада. За родно място на Петър и Асен

народната памет сочи крепостта Градът (Стринава). Мойсей Мойсеев твърди също така, че потомък на Асеновци е и войводата Хаджи Димитър Асенов от Сливен, чиито родови корени са в Дряновско.⁵

През есента на 1185 година братята Петър и Асен заминали при византийския император Исак II Ангел в гр. Ипсела с искането да бъдат приети като военачалници във византийската войска, като им се отстъпи „с императорски хрисовул някакво старо имение в Балкана”. Но и двете им искания били отхвърлени. Тогава те заплашили, че сънародниците им ще въстанат, особено Асен говорел толкова рязко, че чичото на императора – севастократор Йоан, заповядал да му ударят една плесница... пише Константин Иречек. С това старо имение в Балкана братята Асеновци вероятно са искали да разширят своите владения от Дряново до Кръстец и от Елена до Габрово.

Въстанието на братята Петър и Асен се вдига в Търново (1185–1187), а дряновските крепости са имали важна защитна роля при започналите походи на император Исак II Ангел срещу Асеновци – освободители и създатели на Второто българско царство. Особено ценна се оказва дряновската крепост Стринава по време на войната с Византия през 1190 г., когато цар Иван Асен I разгромява византийците в Тревненския проход, недалеч от дряновските крепости, в които според Васил Аврамов се укрепили българските войски.⁽⁶⁾

Илия Пехливанов твърди, че Дряновският манастир „Св. Архангел Михаил” е създаден от цар Калоян след пренасянето на мощите на Михаил Воин от Потука и че самият търновски владетел се е венчал в манастира с царицата куманка. ”При всяко следващо разорение манастирът настъпва напред към империята, за да спре в едно скалисто гнездо при сливането на две буйни планински реки, място, целунато от Бога”.⁷

Извънредно много следи около Дряново потвърждават преданията, че тук наистина е било родово имение на българските царе от династията на Асеновци през Второто българско царство.

До самия град, на около 2 км от върха „Орлово гнездо” се намира една местност, която от незапомнени времена носи името „Царската бахчия”. Тук и в по-ново време при чешмата „Св. Марина” е ставало голямо сборище по Сирни заговезни. В редица стари, от турско време крепостни актове на селяни от селцата и колибите Чакали и Кумани се срещат местности с названия „Цар Калояник”, „Цар Асеник”. И сега в тия селища се срещат местности със същите названия, и то около крепостта Градът (Стринава). Селцата Куманите и Кумановци напомнят за съюзниците на Асеновци – куманите, от които са били организирани конни отряди за набези срещу византийците⁸, както пише проф. Петър Чолов в книгата си „История на град Дряново”.

Известно е, че Асеновци се намирали в тесни роднински връзки с куманите и благодарение на тях са издигнали Второто българско царство.⁹ Според известния Дринов царски поменик и според житието на Св. Иван Рилски,

написано от Патриарх Евтимий, кръщелното име на цар Асен било Йоан. Асен е неговото национално име. Византийските историци не го пишат Асен, а Асан, Асян (ΑΣάνης), което показва неговия тюркски, кумански произход. Най-вероятно майка му е била куманка. През XI век предводителите на куманите се именуваха Осян, Осен, Асян. Според същия царски поменик Асен е носил и прозвището Белгун. Проф. Иречек казва, че това име също е куманско. Знае се, че третият брат Калоян е бил женен за куманка.¹⁰

Известно е, че освен Асеновата по майчина линия, от кумански произход е била и династията на Тертеровци. Също и династията на видинския деспот Шишман. Неговият син Михаил, избран за търновски цар, основава нова династия, която продължава до падането на Търновското царство на Иван Шишман и на Видинското царство на Иван Срацимир и неговия първороден син Константин II, който управлява като последен владетел на България до 1422 година – според Пламен Павлов и Иван Тютюнджиев, и е титулуван от западните хронисти като „Прославеният император на България”.¹¹

Куманите са живели близо до царския двор и са били под ръка, дори като охрана на царете Асен и Калоян, още повече, че жената на Калоян е била куманка. В низината на югозапад от Дряново под платото Стринава ливадите и до днес се казват „Цареви ливади” – от което следва и названието на селото. Те са все около местността „Царевището” в подножието на платото.

Всичко това показва, че въпросното високо плато с крепост е било владение на Асеновци като феодали във Византия още преди да вдигнат българите въстание, а после тук е била лятната им резиденция.¹²

Още тогава Дряново (Дринава, Диранова, Дрясово), или както и да се е казвало по онова време, се е развивало като селище с военни и стратегически цели – да пази проходите.

Като дервентджийско село то е продължило да се развива и през епохата на турското владичество. Фактът, че още през XV век Дряново (Диранова) се споменава в турските документи като село към вакъфа на Касъм паша, говори, че турците са запазили неговите привилегии на „царско” село, каквото е било и през епохата на Второто българско царство.

Един дописник от Дряново пише във в-к „България” през 1859 година, че около родното му селище има много „развалини, останки глухи от преминалото”. Тия останки съществуват и сега и чакат любодзнателни археолози, учени и строители, които да възстановят миналото величие.¹³

Дряново е материална и духовна крепост на българщината през вековете чрез манастирите, посветени на Михаил Воин и Архангел Михаил. Тези манастири са били обаче не само място за черкуване на военните гарнизони през Средновековието (XII–XIV век), на владетелите от Търново и на местното население, но са станали и център на духовна и книжовна дейност.

Има основателни предположения, че дряновските крепости и манастири не са служили само на Асеновци, а и на техните приемници от династията на

Шишмановци – особено на най-големия син на цар Иван Александър – Михаил Асен от влашкия Теодора.¹⁴ Като престолонаследник и първороден син, той вероятно е наследил и старите царски владения в Дрянов; тук, в Дряновския манастир, на чийто патрон е кръстен, става постоянен посетител и дарител, след като от брака си с гъркинята Мария-Ирина няма деца и поради тази причина баща му разделя царството между по-малките братя Иван Срацимир и Иван Шишман. Много е вероятно поради тази причина Михаил Асен IV да се е оттеглил от Търново в Дряновските владения и да се е отдал на книжовна и духовна дейност. Но въпреки това той изпълнява с чест владетелския си дълг и участва в похода срещу турските нашественици. Според покойния професор Йордан Андреев Михаил Асен IV загива в битката с турците на Софийското поле заедно с брат си Иван Асен IV през 1349 г.¹⁵

Дряновските крепости и манастири са били една традиционна, наследствена бащина крепост на търновските царе. За това говорят и наличните легенди, че в Дряновските пещери са скрити както царското съкровище на Второто българско царство, така и библиотеката на Търновската патриаршия и на Евтимиевата книжовна школа.¹⁶

Йеромонах Пахомий Стоянов, игумен на Дряновския манастир по време на Априлското въстание – 1876 година, пише в кондиката скъпоценни свидетелски записки на очевидец. След описанието на живота си – „и доброто, и злото“, той дава дълъг списък на унищоженото по време на битката и след нея манастирско имущество. Още в началото той посочва следното: четири кола книги церковни сас сичкия си така, една кола рукопис, 65 тахнета стари книги церковни, житиета, пролози и рукописи.”¹⁷

Генчо Светогореца от с. Долни Върпища, епитроп на Дряновския манастир, е твърдял пред близките си, че някъде в скалния венец над реката имало пещера, пълна със стари кожени книги. Дългогодишният игумен на манастира архимандрит Никифор всяка пролет в определен ден е излизал насаме без никакъв придружител в неизвестна посока, с цел да нагледа съкровището.

И двамата си отиват от този свят, без да предадат тайната на следващите поколения. Една загадка остава като обект за издирване на днешните и бъдещите проучватели.¹⁸

И така – Дряновските крепости и особено крепостта на платото Стринава край Дряново, както и свързаният с тях Дряновски манастир-воин „Св. Архангел Михаил“, са играли важна роля от началото на Второто българско царство до неговия край, а и след това. Върховен момент на изпитание, когато се решава съдбата на току-що освободената средновековна българска държава, била обсадата на крепостта Стринава от византийците и техният разгром в Тревненския проход през 1190 година. Тогава и по-късно през целия период на Търновското царство дряновските крепости и манастири са били много важни и тясно свързани с живота и съдбата на царете и народа ни.

БЕЛЕЖКИ И ИЗСЛЕДВАНИЯ

¹ **Витанов, В. Г. Витанов** – Дряновските крепости и манастири. Габрово: ЕКС-ПРЕС, 2013, с. 3–4, 7–12, 48–52.

² Пак там, с. 4.

³ **Чолов, П.** История на град Дряново. С., 1969, с. 11, 105, 107.

⁴ **Андреев, Й., И. Лазаров, Пл. Павлов.** Кой кой е в Средновековна България. – Трето допълнено издание. С.: Изток-запад, 2012, с. 246–252, 548–550.

⁵ **Мойсеев, М.** Из „Съдби и сърца български”. – в. „100 вести” – Габрово, 25.03.2003 г. с. 5.

⁶ **Аврамов, В.** Войната на България с Византия в 1190 година. С., 1929, с. 129–218.

⁷ **Пехливанов, И.** „Манастир-войн” – в. „Български писател”, бр. 17 от 20.04.2003 г., с. 8.

⁸ **Чолов, П.** История на град Дряново. С., 1969, с. 11–13.

⁹ **Андреев, Й., И. Лазаров, Пл. Павлов** – Кой кой е в Средновековна България. – Трето допълнено издание. С.: Изток-запад, 2012, с. 246–252, 548–550.

¹⁰ **Аврамов, В.** Войната на България с Византия в 1190 година. С., 1929, с. 154.

¹¹ **Павлов, Пл., И. Тютюнджиев.** Бележити българи. Т. 4. С.: Световна библиотека, 2012, с. 6–12.

¹² **Лазаров, И, Пл. Павлов, А. Тренев** Бележити българи (под редакцията на проф. Пламен Павлов). Т. 3, С.: Световна библиотека, 2012, с. 30–52.

¹³ **Чолов, П.** История на град Дряново. С., 1969, с. 12.

¹⁴ **Андреев, Й., И. Лазаров, Пл. Павлов.** Кой кой е в Средновековна България – Трето допълнено издание. С.: Изток-запад, 2012, с. 246–252, 548–550.

¹⁵ **Андреев, Й, А. Пантев.** Българските ханове и царе. Велико Търново: Абагар, 2015, с. 136–138, 140–150.

¹⁶ **Мойсеев, М.** Съдби и сърца български. С.: Отечествен фронт, 1988, с. 73–74.

¹⁷ **Стоянов, йеромонах Пахомий.** Записки – кондика на Дряновския манастир “Св. Архангел Михаил”. Габрово: Луна, 2001, под редакцията на Николай Димков, с. 54 – 60.

¹⁸ **Пехливанов, И.** Манастир-войн – в. „Български писател”, бр. 17 от 20.04.2003 г. с. 8.